

Sosiaali- ja terveyspalvelut korona-aikana ja sen jälkeen

Perusterveydenhuollon tilanne ja tarpeet koronakriisin aikana

- Pth:n toimintaan vaikuttavia tekijöitä:
 - Henkilöstön riittävyys=sairaspoissaolot, suojainten riittävyys, alueen epidemian tilanne, palveluiden kysyntä, ESH:n toiminnan turvaaminen
- Kysyntä laskenut sekä kiireettömällä että kiirevastaanotolla (koronan pelko, liikkumisrajoitukset riskiryhmillä)
- Toiminnalliset muutokset:
 - Kiireetöntä vähennetty, siirretty, puhelin/ etävastaanottoja lisätty, ilta- ja viikonloppuvastaanottoja lisätty, korona vastaanottoja keskitetty
 - Kiireetön hoito lopetettu suunterveydenhoidossa
 - Kuntoutuspalvelua vähennetty
 - Henkilöstöä siirretty muihin tehtäviin soten sisällä sekä soten ulkopuolelta soteen

- Iäkkäiden hoitopalveluihin syntyy vaje ja riskinä toimintakyvyn heikkeneminen
- Asiakasmaksutulot laskevat
- Henkilöstökulut nousevat
- Suojavarustekustannukset nousevat

Seurauksia koronasta

- + Etäpalveluiden käyttö ja toimintatapojen nopea muutos
- Päihde- ja mielenterveysongelmat lisääntyvät
- Hoidon tarve kasautuu, odotettavissa kysyntäpiikki
- Hoidon viivästyminen aiheuttaa sairauksien pahenemista (esim syövät, diabetes)
- Patoutunut hoidontarve on purettava nopeasti ja tarvitaan **lisärahoitusta suoraan kunnille (ostopalvelu, jononpurku)**
- Henkilöstön jaksaminen
- Yleinen taloudellisen tilanteen heikentyminen johtaa PTH-palveluiden kasvavaan kysyntään työterveyshuollon palveluiden päättyessä

Lapsiperheiden sosiaalipalvelujen tilanne ja tarpeet kriisin aikana

- Kotiin vietävien palvelujen, kuten kotipalvelun ja perhetyön kysyntä kasvanut, lastensuojeluilmoitusten määrä laskenut.
- Kodin ulkopuoliset sijoitukset kasvussa, johtuen kotitilanteiden kriisiytymisestä, suunniteltujen kotiutusten lykkääntymisestä ja koronaan altistuneiden/sairastuneiden vanhempien lasten ympärivuorokautisesta hoidontarpeesta.
- Pulaa lasten sijoituspaikoista ja henkilöstöstä sekä yksityisellä että julkisella puolella.
- Henkilöstön sairauspoissaoloja runsaasti matalalla kynnyksellä ja sosiaalihuollon erittäin tiukat kelpoisuusehdot ja tarkka sääntely tehtävistä sosiaalihuollon lainsäädännössä eivät mahdollista kunnille joustavaa sosiaalihuollon ammattihenkilöstön käyttöä työtehtävissä ja päätöksenteossa.
- Sosiaalihuollon ammattihenkilöiden mahdollisuutta toimia sosiaalihuollon eri tehtävissä laajasti kunnassa esiintyvän tarpeen mukaan tulisi mahdollistaa joustavoittamalla lakisääteisten tehtävien hoitoa ja helpottamalla kelpoisuusehtoja sosiaalihuollon ammattihenkilöiden tehtävissä ja sijaisuuksissa.
- Kunnat ovat itse perustaneet koronan aikana uusia lasten vastaanottoyksiköitä, mutta tarvittaisiin myös lisää lasten sijoituspaikkoja yksityisellä sektorilla.
- Hyvinvointialojen Liitto ry:n mukaan isojen valtakunnallisten toimijoiden mahdollisuudet perustaa koronakriisin aikana uusia sijoitusyksiköitä ei mahdollistu, koska Valviralta tarvittava lupa yksikön perustamiseen kestää Valvirasta saadun tiedon mukaan 4 kk.
- Yksiköitä tulisi pystyä perustamaan sekä julkiselle että yksityiselle puolella nopealla aikataululla, lupaharkintaa tulisi jouduttaa ja joustaa henkilöstön kelpoisuusehdoista esimerkiksi siten, että muutkin kuin sosiaalihuollon ammattihenkilöt (esim. nuorisotyön, yhteisöpedagogit) voisivat työskennellä lastensuojelussa avohuollossa sekä sijaishuollossa.
- Digipalveluita on otettu käyttöön ja neuvontaa ja ohjausta on lisätty kunnissa.
- Sosiaalipalvelujen ruuhkautumiseen viimeistään syksyllä tulisi valmistautua.

Vammaispalvelujen tilanne ja tarpeet

- Vammaispalveluissa ja erityishuollossa on ajettu alas päiväaikaisia ryhmätoimintoja eli työtoiminta, työhönvalmennus, kuntouttava työtoiminta ja muutettu niitä mahdollisuuksien mukaan etätoiminnoiksi.
- Kiireetöntä toimintaa siirretään, mikä tarkoittaa toimintojen kasaantumista koronan jälkeiseen aikaan ja tuolloin ongelmia resurssien riittävyydessä.
- Yksittäisten henkilöiden tilanteet voivat kriisiytyä, kun niihin ei päästä alkuvaiheessa vastaamaan. Osa asiakkaista reagoi ahdistavaan ilmapiiriin ja psykiatrian jaksoja on tarvittu.
- Yritysten ja järjestöjen toiminta hiipunut etenkin tukipalvelujen ja kotiin vietävien palvelujen osalta.
- Asumispalveluja varauduttu järjestämään tilanteisiin joissa esim. omaishoitaja tai henkilökohtainen avustaja sairastuu. Eristystiloja rajallisesti käytössä.
- Avopalveluita on lisätty ja etäyhteydenpidon toimintamalleja otettu käyttöön.
- Henkilökohtaisen avun turvin kotonaan asuvat henkilöt ovat hyvin haavoittuvassa asemassa.
- Huolena on työntekijöiden riittävyys, työntekijöitä paljon poissa. Mahdollisuus sähköisten palvelujen käyttöön kaventunut niillä henkilöillä, jotka eivät omista laitteita. Julkiset palvelupisteet (kunnanvirastot, kirjastot, KELA) sulkeneet ovensa. Osa asiakkaista ei kykene lainkaan käyttämään sähköisiä palveluja.

Koronan jälkeen

- Hyödynnetään kehitettyjä avopalveluja, etäyhteydenpitoa ja sähköisiä palveluja ja turvataan asiakkaiden mahdollisuus käyttää niitä. Rinnalla tuotetaan vastaavia palveluja niille henkilöille/ryhmille, jotka eivät kykene sähköisiä palveluja käyttämään.
- Turvataan sosiaaliset kontaktit eri keinoin (puhelut, nettiryhmät jne)
- Joustavoitetaan sosiaalihuollon henkilöstön käyttöä, väljennetään tiukkoja kelpoisuusehtoja

Nuoret

- Nuorten työttömyyden kasvu ollut kaikkein rajuinta
 - Sisältää erilaisia kohderyhmiä, joihin panostettava erityisesti exit-vaiheessa
- Harkittava, voisiko nuorten osalta työttömyysturvan saannin edellytyksiä helpottaa. Heidän kiinnittämisenä laajamittaisesti toimeentulotukeen erittäin lyhytnäköistä.

Tilannekuva/ratkaisuja Työikäiset, lomautetut, työttömät

- Työttömyys ja lomautettujen määrä kasvanut rajusti
 - Erityisesti nuoret, yrittäjät, ravintola-ala
- Te-hallinnon ruuhkautunut tilanne ja resurssien siirtäminen työttömyyden alkupäähän vaikeuttanut monialaista aktivointisuunnittelua vaativien asiakkaiden palvelemista.
- Kuntouttavan työtoiminnan keskeytykset/toimipaikkojen sulkeminen vaikuttanut laajasti kaikkein pisimpään työttömänä olleiden sekä nuorten tilanteeseen -> jopa vuosien kuntoutusprosessit uhkaavat keskeytyä ja asiakkaiden tilanne kriisiytyä
- Tilanne on parantunut huhtikuun aikana merkittävästi ja TE-hallinto ja kunnat ovat pystyneet sopimaan toimivia käytäntöjä alueilla.
- Työmarkkinatuen maksuvastuun kasvusta näkyy kuitenkin jo Kelan tilastoissa joitain viitteitä jo maaliskuussa, jolla on vaikutusta kuntatalouteen.

Tilannekuva/ratkaisuja - työikäiset, lomautetut, työttömät

- Toimeentulotuen hakumäärät ja tarve on kasvanut niin Kelassa kuin jonkin verran myös kunnissa
 - Kela on arvioinut perustoimeentulotuen kustannusten kasvavan noin 170 miljoonalla tänä vuonna verrattuna vuoden 2019 tilanteeseen (sis. kotoutumistukena maksettava tuki)
- Kelan kanssa yhteistyössä on tehty jo heti maaliskuussa toimeentulotuen käsittelyä helpottavat linjausehdotukset ministeriölle, joiden pohjalta STM antanut Kuntainfon 2.4.2020
- Linjaukset ovat ehkäisseet toimeentulotuen ruuhkautumista erittäin tehokkaasti sekä kunnissa että Kelassa. Kelan ja kuntien yhteistyö kriisissä sujuu tällä hetkellä erittäin hyvin.
- Sekä Kela että kunnat pystyvät vastaamaan toimeentulotuen hakijoiden tarpeeseen tällä hetkellä erittäin hyvin.
- Toimeentulotuen sujuvuuden turvaamisella on pystytty vapauttamaan sosiaalialan ammattilaisia aikuissosiaalityön osaamista vaativaan työhön, asiakkaiden säännönmukaiseen kontaktointiin, lisätiedotukseen, kohtaavaan työhön jne. sekä uudenlaisten etäpalvelujen kehittämiseen ja toimeenpanoon
 - Digiloikka
- Asiakkaiden yksinäisyys, päivärytmin katoaminen hyvin lyhyessäkin ajassa haastavat työntekijöitä ja lisäävät palvelutarpeita
- Päihde- ja mielenterveysongelmat lisääntyvät, päihteiden saannin vaikeutuminen lisää sekakäyttöä ja tästä seuraavia lieveilmiöitä rikollisuutta jne.
- Aikuissosiaalityön resurssin tarvetta lastensuojeluun ennakoidaan
- Asunnottomat erittäin heikossa ja vaikeassa asemassa tällä hetkellä

Jo käyttöön otettuja ja exitiä tukevia ratkaisuja

- STM:n 31.7.2020 voimassa olevan Kuntainfon linjauksia tulee tarkastella säännöllisesti ja arvioida niiden jatkotarvetta. Lisäksi voi olla tarve tarkastella myös lainsäädäntömuutosten tarvetta, jolla joitain nyt linjauksena annettuja poikkeuksia viedään lain tasolle.
 - Arvioinnissa tulee myös tarkastella linjausten taloudellisia vaikutuksia, koska niissä on helpotettu toimeentulotuen saamista osin vakiintuneesta tulkitsemiskäytännöstä ja lain reunaehdoista poiketen
 - Lisäksi arviointiin tulee sisältyä toimeentulotuen saannin pitkittymisen seuranta, koska on olemassa vahvaa aiempaa tutkimusnäyttöä siitä, että toimeentulotuki on itsessään tukeen kiinnittävä eli toimeentulotuen saanti muuttuu helposti pitkäkestoiseksi.
- Lisääntyneet päihde- ja mielenterveysongelmat tarkoittavat todennäköisesti hyvinkin nopeasti myös kasvavaa palvelujen tarvetta, jotka pitäisi taloudellisesti turvata
- Sosiaalihuollon normitettua prosessia olisi syytä helpottaa/joustavoittaa siten, että asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen olisi nopeaa ja saumatonta samoin kuin kelpoisuusehtoja (esim. erityistä tukea tarvitsevan määrittely)
- Ks. Myös ehdotus lasten ja nuorten kesätoiminnan turvaamisesta

Ikääntyneen väestön tilanne koronapandemiassa

Palvelut

- Digipalveluja otettu käyttöön, mutta toisaalta ikäihmisille myös käytetty ”perinteisiä” palvelutapoja, kuten puhelinta ja kotikäyntejä
- Kotiin annettuja palveluita (esim. kauppa-apu, ateriapalvelut) saatu kevyemmällä perusteilla
- Päivätoimintoja lakkautettu, vuorohoitoa lakkautettu → mahdollinen omaishoitajien lisääntynyt kuormittuminen ja osaltaan lisännyt asiakkaiden yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemusta
- Kotihoidossa pyritty pienentämään asiakasalueita, otettu esim. sulussa olevien palvelujen tiloja kotihoidon tukikohdaksi ja ”koronatiimejä” perustettu
- Ympäri vuorokautisissa palveluissa asukkaiden suojaaminen on ollut haasteellista (mm. fyysisen etäisyyden turvaaminen ja muu infektioiden leviämisen ehkäisy)

Järjestäminen

- Palvelutarpeen arviointeja pystytty tekemään 7 päivässä (ei kiireelliset), vaikka lain mukaan pitempäänkin aikaan
- Hankintasopimuksissa ja palvelusetelisääntökirjoissa ei ole varauduttu esim. pandemiatilanteisiin
- → Epäselvyyksiä kustannusten jakautumisesta (esim. suojaimet, lisähenkilöstön tarve)

Asiakkaat ja omaiset

- Yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemus lisääntynyt
- Kuntien ja muiden järjestämistä soitto-, ym. yhteydenotoista oltu ilahtuneita ja koettu välittämistä

Henkilöstö

- Henkilökunnan kuormittuminen mm. puuttuvista suojaimista ja vaikeasta sijaisten saatavuudesta johtuen

Ikääntyneen väestön tilanne korona-exitissä

- Takaisin alkuperäisiin tehtäviin (esim. varhaiskasvatus, liikuntapalvelut) siirtyvien työpanoksen korvaaminen vaiheittaisessa rajoitusten purkamisessa, mikäli ikäihmisten rajoitustoimenpiteet jatkuu
- Soitoissa ym. selville paljastuneisiin piilossa olleisiin palvelu- ja tuen tarpeisiin vastaamiseen varautuminen
- Koronan aikana hoitamattomien pitkäaikaissairauksien ja lääkehoidon kontrollien ym. kasaantuminen

- Omaishoitajien tilanteen kartoittaminen karanteeninomaisten olosuhteiden purkamisen jälkeen.
- Kaltoinkohtelun riskiryhmässä olevien asiakkaiden tilanteen tarkistaminen
- Kevyemmällä perusteilla palveluita saaneiden ”karsinta” ja ohjaaminen jatkoon
- Naapurien, sukulaisten, järjestöjen, seurakuntien ym. toimijoiden antaman avun, innon ja pikaisesti luotujen toimintamallien jatkuminen koronan jälkeenkin

Jatkossa:

- Kuntien ja sote-kuntayhtymien yhteistyömallit varautumissuunnitelmissa (esim. henkilöstön käyttö, kun työnantaja eri)
- Kuntien hankinta- ja sopimukseteko osaamisen vahvistaminen
- Sosiaalihuollon palvelujen näkyminen vahvemmin varautumissuunnitelmissa
- Kuntien ja järjestöjen yhteistyömalleihin ”nopean toiminnan” käynnistymisen suunnitelmat
- Koronan aiheuttaman digiloikan hyödyntäminen strategisesti merkittävään digi-muutokseen erityisesti tuottavuuden, palvelun laadun ja kokonaisvaikuttavuuden paranemiseksi.
- Luo mielenkiintoisia tutkimusaihoita

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta koronakriisin aikana

- Tiukat rajoittamistoimenpiteet lisäävät naisten ja lasten altistumista lähisuhdeväkivallalle ja hyväksikäytölle. Lapset ovat voineet joutua suoraan väkivallan kohteiksi tai todistamaan väkivaltaa kodissaan.
- Moni perhe on kotona, kun töihin ja kouluun ei voi mennä. Seurauksia ovat: väkivaltaisen tai esimerkiksi päihdeongelmaisen puolison tai vanhemman kanssa on oltava neljän seinän sisällä aamusta iltaan.
- Kunnat ovat lisänneet palvelujaan lähisuhdeväkivallan riskin takia, esim. chat-palveluja, yhteystietoja, neuvontaa.
- Kun kunnat soittavat riskiryhmiin kuuluville henkilöille, samalla on syytä kartoittaa väkivallan riski
- Auttaviin puhelimiin (esim. Nollalinja) tulee soittoja perheväkivallan uhreilta: Chat-yhteydenottoja on tullut lyhyessä ajassa ennätysellisen paljon.
- Turvakotien tilanne: koronaviruspoikkeustilan vaikutukset eivät ehkä vielä näy turvakotien käyttömäärissä, koska tämäntyyppisten kriisien vaikutukset tulevat pidemmällä aikavälillä
- Turvakotien avopalveluiden, kuten chat-palvelut ja puhelinneuvonta, kysyntä on kasvanut.
- Turvasuunnitelma voidaan laatia puhelimitse
- Poliisin mukaan kotihälytysten määrä on lisääntynyt, mutta rikosten kokonaismäärä on laskenut

Koronan jälkeen

- Auttavien puhelimien toiminnan jatkuminen on turvattava
- Kunnan jatkettava pitkäjänteisesti, koordinoitusti lähisuhdeväkivallan riskien vähentämistä, uhrien ja tekijöiden auttamista sekä toimittava ennaltaehkäisevästi kaikilla toimialoilla. Tähän on oltava resursseja. Matalan kynnyksen palveluista on huolehdittava.